

Prehľad učiva zo slovenského jazyka

Lexikológia - slovná zásoba

- je súhrn všetkých slov, ktoré existujú v jazyku. Slovná zásoba slovenského jazyka je zapísaná v slovníkoch slovenského jazyka.

Pravopisný slovník – Pravidlá slovenského pravopisu (PSP)

Výkladový slovník – Slovník slovenského jazyka, Krátky slovník slovenského jazyka (KSSJ)

Synonymický slovník – Malý synonymický slovník

Historický slovník – Historický slovník slovenského jazyka

Frazeologický slovník – Malý frazeologický slovník

Cudzích slov – Slovník cudzích slov

Výslovnostný slovník – Pravidlá slovenskej výslovnosti

Nárečový slovník – Slovník slovenských nárečí

Slovnú zásobu členíme podľa:

1. vecného významu

Plnovýznamové – majú vecný (lexikálny) význam: podst. m., príd. m., zámená, číslovky, slovesá, príslovky.

Neplnovýznamové – nemajú vecný význam: predložky, spojky, častice, citoslovčia.

Jednovýznamové – majú iba jeden význam: vlak, rok.

Viacvýznamové – majú viac významov: prameň (vlasov, rieky), oko (ľudské, na pančuche).

2. vzťahov medzi slovami

Synonymá – slová s rovnakým alebo podobným významom: skvele, výborne, vynikajúco.

Antonymá – majú opačný význam: dobre – zle.

Homonymá – rovnako znejú, pomenúvajú rozdielne javy: Rím – rým, zámok (budova)– zámok (na uzamykanie).

3. dobového výskytu

Historizmy – pomenúvajú javy, ktoré už zanikli: zlatka, šesták.

Archaizmy – pomenúvajú javy nahradené modernejšími slovami: počty (matematika), mravy (správanie).

Zastarané slová – používajú ich iba príslušníci staršej generácie: gánok (chodba), bukréta (kytica).

Neologizmy – pomenovania nových predmetov: mobil, skenovanie.

4. citového zafarbenia

Neutrálne: mama, otec.

Expresíva – kladné: noštek, spinkať – záporné: nožisko, vrieskať

5. pôvodu

domáce

cudzieho pôvodu – zdomácnené (prispôsobili sa nášmu jazyku: bryndza, bufet).

– internacionalizmy (vznikli zo základov gréckych a latinských slov: extrém).

– cudzie slová (pocitujeme ich stále ako cudzie: curriculum vitae, sci-fi).

6. spisovnosti

spisovné

nespisovné: nárečové – používajú sa v istej zemepisnej oblasti (pójdeme, dievča).

slangové – používajú sa v neoficiálnom prostredí istého okruhu ľudí (učka).

Slovná zásoba sa obohacuje:

- **tvorením nových slov**: odvodzovaním predponami a príponami (odvodené slová - **bez**cenný),

skladaním (zložené slová - zemeguľa).

- **skracovaním** pomenovaní: skratky (str.), značky (km), iniciálové skratky (ZŠ), skratkové slová (TANAP-e).

- **spájaním** slov do viacslavných pomenovaní:

združené pomenovania – skladá sa z viacerých slov, ale pomenúva jednu vec (cestovná kancelária, drozd čierny),

frazeologizmy – pranostika, porekadlo, príslovie, prirovnanie.

- **prenášaním významu** slov: metafora, metonymia, personifikácia, prirovnanie, epiteton, zdobnenina.

- **preberaním** cudzích slov.

Zvukové (prozodické) vlastnosti reči

- **Melódia** – klesavá,
 - stúpavá (v opytovacích vetách, na ktoré odpovedáme áno/nie),
 - polostúpavá.
- **Prestávka** – dlhá, krátka.
- **Prízvuk** – výraznejšie vyslovenie slabiky.
- **Dôraz** – výraznejšie vyslovenie najdôležitejšieho slova vo vete.
- **Sila hlasu** – vyjadruje vzťah hovoriaceho k situácii (emócie).
- **Tempo reči** – rýchlosť vyslovovania.

Zvuková stránka jazyka a pravopis

Hlásky

- **samohlásky:** krátke – a, e, ä, i/y, o, u

dlhé – á, é, í/ý, ó, ú

- **dvojhlásky:** ia, ie, iu, ô

- **spoluhlásky: z hľadiska pravopisu**

tvrdé: d, t, n, l, g, k, h, ch

mäkké: d', t', ň, l', dž, č, ž, š, dz, c, j

obojaké: b, p, m, v, r, z, s, f

podľa znelosti

párové znelé: b, d, d', dz, dž, g, h, z, ž, v

párové neznelé: p, t, t', c, č, k, ch, s, š, f

nepárové zvučné: m, n, ň, l, l', r, j

slabičné: l, l', r, r'

Spodobovanie nastáva:

- na konci slova pred prestávkou: Pod'!
- vnútri slova v predpone: rozkázať, pred príponou: Jožko.
- na hraniciach slov pri splývavej výslovnosti: Výťah stojí.

Pravidlo o rytmickom krátení:

V slovenčine nesmú za sebou nasledovať dlhé slabiky: múdry, biely.

Je však niekoľko výnimiek: básní, trnie, zmúdieš, niečí, párkrát.

V slovách cudzieho pôvodu sa zachováva ich pôvodná výslovnosť a pôvodný pravopis:

- slabiky **de, te, ne, le, di, ti ni, li** vyslovujeme tvrdo: televízia, nervozita;
- po mäkkých spoluhláskach môže byť **i**: citát, ale aj **y**: cylinder;
- po tvrdých spoluhláskach môže byť **i**: gitara, ale aj **y**: hygiena;
- po obojakých spoluhláskach môže byť **i**: birmovka, ale aj **y**: rytier.

Interpunkčné znamienka

- bodka (.), výkričník (!), čiarka (,), otázník (?), bodkočiarka (;), dvojbodka (:), úvodzovky („...“), pomlčka (–), spojovník (-), tri bodky (...), apostrof (’), zátvorky (), lomka (/).

Úvodzovky v priamej reči:

„Vrátim sa skoro,“ povedal otec.

Mama zakričala: „Chod’ do obchodu!“

„Nič nepotrebujem,“ povedala , „všetko som si dnes kúpila.“

Pomlčka (–): staroba – choroba, 2005 – 2015, pri vypočítavaní jednotlivých bodov.

Spojovník (-): bielo-modrá, návštev-ník, v TANAP-e, Mária Rázusová-Martáková

Slohové postupy

Rozprávací – ak chceme rozprávať príbeh.

Informačný – ak chceme informovať.

Výkladový – ak chceme niečo vysvetľovať.

Opisný – ak chceme niečo opisovať.

Jazykové štýly

Hovorový – využívame ho v rodinnom prostredí.

Administratívny – uplatňuje sa v úradnom styku.

Rečnícky – uplatňuje sa pri slávnostných príležitostiach.

Publicistický – uplatňuje sa v tlači, rozhlase a televízii.

Umelecký – uplatňuje sa v literatúre.

Náučný – je to štýl vedy, učebníc.

Slohové útvary

- súkromný list, SMS, pohľadnica, výklad, úvaha, referát, oznámenie, správa, interview, žiadosť, životopis, vysvedčenie, slávnostný prejav, ...